

**Stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie
realizacji przepisów art. 4 ust. 1, 1a i 1b ustawy o rachunkowości, nakładających obowiązek
rzetelnego i jasnego przedstawienia obrazu jednostki**

Projekt do dyskusji publicznej

I. Cel i zakres stanowiska

1. Stanowisko wyjaśnia istotę, znaczenie i sposób zastosowania się do zasady rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki (dalej: rzetelnego i jasnego obrazu), o której mowa w przepisach art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2016, poz. 1047 z późn. zm., dalej także: ustawa), przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych jednostki oraz skonsolidowanych sprawozdań finansowych grupy kapitałowej w zgodności z bezwzględnie wiążącymi i pozostawionymi do wyboru jednostki przepisami ustawy o rachunkowości (wraz z aktami wykonawczymi do niej) oraz powiązanych z nią innymi regulacjami, takimi jak krajowe standardy rachunkowości.

Stanowisko wyjaśnia zarazem znaczenie przepisów zawartych w art. 4 ust. 1a ustawy, wskazując, w jaki sposób należy spełnić wymóg ujawnienia wszelkich dodatkowych informacji, koniecznych do wywiązania się przez jednostkę z obowiązku przedstawienia rzetelnego i jasnego obrazu.

Stanowisko wyjaśnia również, w jakich okolicznościach należy rozważyć odstępianie od zastosowania się do szczegółowych przepisów ustawy w celu realizacji obowiązku przedstawienia rzetelnego i jasnego obrazu, wskazując warunki, przypadki lub okoliczności, które wiążą się z wypełnieniem przepisów z art. 4 ust. 1b ustawy, w myśl których „jeżeli w wyjątkowych przypadkach stosowanie określonego przepisu ustawy nie pozwoliłoby na rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego, jednostka nie stosuje tego przepisu (...)”.

II. Definicje

2. Dla potrzeb niniejszego Stanowiska używane są następujące definicje:
 - 2.1. sprawozdanie finansowe – sprawozdanie finansowe jednostki, sporządzane zgodnie z przepisami rozdziału 5 ustawy lub skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej, sporządzane zgodnie z przepisami rozdziału 6 ustawy,
 - 2.2. jednostka lub jednostka sprawozdawcza – osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, osoba fizyczna lub inna jednostka, określona w art. 2 ust. 1 ustawy lub grupa kapitałowa, dla której zgodnie z ustawą sporządzane jest i prezentowane sprawozdanie finansowe,
 - 2.3. kierownik jednostki - jedno- lub wieloosobowy organ zarządzający jednostką, o którym mowa w art. 3 ust. 1 pkt 6 ustawy; w przypadku grupy kapitałowej jest to kierownik jednostki dominującej (jak w pkt. 3.4 KSR 9 „Sprawozdanie z działalności”),
 - 2.4. MSR - Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej wraz z dotyczącymi ich interpretacjami ogłoszone w formie rozporządzeń Komisji Europejskiej, o których mowa w art. 2 ust. 3 ustawy,
 - 2.5. MSSF – Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej – Założenia koncepcyjne sporządzania sprawozdań finansowych, standardy (MSSF i MSR), interpretacje (KIMSF i SKI) i wytyczne (np. Sprawozdanie zarządu. Stanowisko praktyczne IASB) w formie i zakresie

przyjętym przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

III. Sposób przedstawienia rzetelnego i jasnego obrazu

3. Realizując obowiązek rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki w sporządzanych i prezentowanych sprawozdaniach finansowych kierownik jednostki powinien kierować się użytecznością tych sprawozdań, stosując się do rozwiązań, przewidzianych w mających zastosowanie regulacjach rachunkowości. Zagadnienie użyteczności sprawozdań finansowych zostało szerzej przedstawione w uzasadnieniu Stanowiska w punkcie 15.
4. Ustalając zasady (politykę) rachunkowości, służące realizacji obowiązku rzetelnego i jasnego obrazu, jednostka powinna dostosować ją do swoich właściwości (specyfiki, wielkości, formy prawnej), uwzględniając postanowienia KSR 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”. Rozwinięcie kwestii rzetelnego i jasnego obrazu zawarto w uzasadnieniu Stanowiska w pkt. 16 i 31.
5. Za użyteczną informację uznaje się tę, która - przyczyniając się do realizacji celów informacyjnych sprawozdań finansowych - spełnia kryteria jakościowe, w tym jej przydatności a zarazem wiarygodności. Cechy jakościowe użytecznej informacji zostały szerzej opisane w uzasadnieniu Stanowiska w pkt. 23 oraz 29.
6. Realizację obowiązku rzetelnego i jasnego obrazu i zastosowania się w pełni do przepisów o rachunkowości potwierdza kierownik jednostki swoim podpisem na sprawozdaniu finansowym (art. 52 ust. 1 i art. 63c ust. 3 ustawy), przez co nie wymaga się stwierdzenia tego faktu w sprawozdaniu finansowym, chyba że z innych przepisów wynika, że takie oświadczenie jest konieczne. Jeśli kierownik jednostki uważa za celowe złożenie stosownego oświadczenia w sprawozdaniu finansowym, to powinno być ono zawarte we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego i przedstawione w sposób nie budzący wątpliwości co do tego, na jakiej podstawie sprawozdanie finansowe zostało sporządzone.
7. Jeżeli realizując wymóg rzetelnego i jasnego przedstawienia obrazu jednostki jej kierownik uzna, że wymogi dotyczące zakresu ujawnianych informacji w informacji dodatkowej, określone w przepisach ustawy lub z niej wynikające nie wystarczają do wywiązania się z obowiązku przedstawienia rzetelnego i jasnego obrazu, to zamieszcza informacje uzupełniające w informacji dodatkowej. W przypadku, gdy w informacji dodatkowej zawarto dodatkowe znaczące informacje uzupełniające, zaleca się, aby jednostka wskazała na to w sprawozdaniu finansowym, np. poprzez zamieszczenie odpowiedniej informacji we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego wraz z podaniem odniesienia do właściwych sekcji sprawozdania finansowego. Przykładami takich dodatkowych informacji uzupełniających mogą być informacje o transakcji zamiany aktywów niepieniężnych na inne aktywa niepieniężne lub o restrukturyzacji długu (np. spłaty dotychczasowych kredytów bankowych oraz zaciągnięcie w tym celu nowego konsolidacyjnego kredytu bankowego na korzystniejszych warunkach).
8. Spełnienie wymogów oraz zastosowanie się do rozwiązań, określonych lub wynikających z przepisów ustawy, przy uwzględnieniu cech jakościowych użytecznej informacji, o których mowa w Stanowisku, w tym w pkt. 6 oznacza wywiązanie się z obowiązku przedstawienia rzetelnego i jasnego obrazu. Uzupełniające informacje nieodzowne dla spełnienia fundamentalnego wymogu sprawozdawczości finansowej, jakim jest obowiązek rzetelnego i jasnego przedstawienia obrazu

jednostki zamieszczono w załączonym do Stanowiska Uzasadnieniu, w szczególności w punkcie 17.

9. Jeśli jednak w niezwykle rzadkich, wyjątkowych, uzasadnionych przypadkach, uwzględniających niepowtarzalne właściwości jednostki lub szczególne cechy zawartej transakcji kierownik jednostki sporządzającej sprawozdania finansowe uzna, że w celu realizacji obowiązku przedstawienia rzetelnego i jasnego obrazu konieczne jest odstępstwo od zastosowania rozwiązania, przewidzianego ustawą, to wówczas powinien dołożyć starań, aby przyjęte rozwiązanie (spośród alternatywnie rozważanych) w jak najmniejszym stopniu powodowało rozbieżności między skutkami ich zastosowania a rozwiązaniem, określonym lub wynikającym z przepisów ustawy. Niezwykle rzadkie i niepowtarzalne, wyjątkowe, uwzględniające właściwości jednostki przypadki to sytuacje, których ustawodawca nie był w stanie przewidzieć w toku procesu legislacyjnego lub które są tak złożone, iż niemożliwe było ustalenie dla nich specyficznych regulacji, które dawałyby odpowiednie i wystarczające wytyczne ujęcia takiej transakcji, stąd zasadne było ustalenie tylko ogólnych zasad. Przykłady sytuacji, w których nie jest zasadne odstępstwo od zasad rachunkowości przewidzianych w ustawie przedstawiono w Załączniku do Stanowiska.
10. W przypadku konieczności odstąpienia od zasady rachunkowości przewidzianej w ustawie, formułując właściwą zasadę (politykę) rachunkowości dla danej transakcji, zasadne jest rozważenie rozwiązań zawartych w MSR z uwzględnieniem *Założeń koncepcyjnych sporządzania sprawozdań finansowych*, określonych w MSSF; mogą one dostarczyć niezbędnych wytycznych oraz praktycznych wskazówek. Nie oznacza to jednakże, że w przypadku gdy rozwiązania MSR różnią się od rozwiązań przyjętych w ustawie, można zawsze odstąpić od rozwiązań, określonych w ustawie.
11. W razie odstąpienia od zastosowania przepisów ustawy w myśl realizacji nadrzędności zasady rzetelnego i jasnego obrazu, kierownik jednostki powinien wyraźnie o takim odstępstwie poinformować w stosownym oświadczeniu, będącym elementem wprowadzenia do sprawozdania finansowego, dopełniając obowiązku, o którym mowa w przepisach art. 4 ust. 1b ustawy, tj. podając uzasadnienie niezastosowania się do przepisów ustawy, wskazując na przepisy i rozwiązanie w nich zawarte, od których odstąpiono, wskazując na rozwiązanie, jakie w to miejsce przyjęto i pozycje w sprawozdaniu finansowym, których odstępstwo dotyczy a także przedstawiając ich kwotowy wymiar, o ile jest to zasadne.¹
12. Odstępstwo od zastosowania się do określonych przepisów ustawy na rzecz nadrzędności zasady rzetelnego i jasnego może oznaczać zmianę dotychczas przyjętych i stosowanych zasad (polityki) rachunkowości. W takim przypadku mają zastosowanie postanowienia KSR 7 co do ich ujęcia, prezentacji i ujawniania informacji o skutkach zmiany zasad (polityki) rachunkowości. Jeśli odstępstwo jest kontynuowane w sprawozdaniach finansowych, sporządzanych za kolejne lata obrotowe, w sprawozdaniach tych konsekwentnie powinny być zachowane wskazane wyżej wymogi, dotyczące ujawniania informacji o odstępstwie.
13. Podane wyżej stanowisko Komitetu powinno być czytane w kontekście i z uwzględnieniem wszystkich punktów Stanowiska, przedstawionych w całym dokumencie, w szczególności w pkt. 14 - 31.

¹ Świadome pominięcie niektórych opisowych lub kwotowych ujawnień w informacji dodatkowej może nie mieć wpływu na pozycje, wykazywane w podstawowych elementach sprawozdania finansowego (bilansie, rachunku zysków i strat, zestawieniu zmian w kapitale własnym lub rachunku przepływów pieniężnych).

Uzasadnienie przyjętego Stanowiska

IV. Istota, cele i cechy sprawozdań finansowych a obowiązek przedstawienia rzetelnego i jasnego obrazu

14. Jednym z zadań rachunkowości, za realizację których jest odpowiedzialny kierownik jednostki, jest sporządzanie i udostępnianie sprawozdań finansowych. Sprawozdania finansowe, zarówno jednostki, jak i grupy kapitałowej w formie skonsolidowanych sprawozdań finansowych stanowią ustrukturyzowaną reprezentację (obraz) sytuacji majątkowej, finansowej i dokonań finansowych jednostki sprawozdawczej. Przez dokonania finansowe w wąskim znaczeniu rozumie się wyniki finansowe, jakie osiąga jednostka sprawozdawcza w danym okresie sprawozdawczym. W szerszym znaczeniu dokonania finansowe obejmują także zyski lub straty, które ujemowane są bezpośrednio w kapitale własnym (np. z tytułu zmian wartości godziwej aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży, jeśli jednostka takie rozwiązanie przyjęła na mocy przepisów wykonawczych do ustawy dotyczących instrumentów finansowych). Wynik finansowy okresu sprawozdawczego co do zasady ustalany jest na podstawie memoriałowej i w takiej formie jest wykazywany pierwotnie w rachunku zysków i strat a następnie w bilansie i w zestawieniu zmian w kapitale własnym. Stanowi on zarazem podstawę do ustalenia salda dodatnich i ujemnych przepływów pieniężnych, jakie nastąpiły w jednostce sprawozdawczej w danym okresie sprawozdawczym.. Sytuację majątkową, finansową i wynik finansowy przedstawia i wyjaśnia także wiele jednostek sprawozdawczych w formie bardziej opisowej w sprawozdaniu z działalności, a wyjaśnieniom uszczegóławiającym służy informacja dodatkowa.
15. Zasadniczym celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie podstawowej informacji o sytuacji majątkowej, finansowej i dokonaniach finansowych jednostki sprawozdawczej, które są użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników w podejmowaniu przez nich decyzji ekonomicznych. Informacje przedstawiane w sprawozdaniach finansowych często wspierają użytkowników tych sprawozdań przy przewidywaniu przyszłych dokonań finansowych, w tym przepływów pieniężnych jednostki sprawozdawczej. Użytkownikami sprawozdań finansowych są głównie ich bezpośredni interesariusze, tacy jak obecni lub przyszli udziałowcy (akcjonariusze, wspólnicy, właściciele), a także pożyczkodawcy i inni wierzyciele. Decyzje podejmowane przez tych użytkowników dotyczą zwykle nabywania, sprzedawania lub utrzymywania instrumentów kapitałowych danej jednostki lub utrzymania bądź zaprzestania jej finansowania w drodze dostarczania lub rozliczania pożyczek, lub innych form finansowania. Roczne sprawozdania finansowe są dla interesariuszy, w tym udziałowców, obok sprawozdania z działalności, podstawowym źródłem wiedzy przy ocenie funkcji powierniczej, jaką wypełnia kierownik jednostki sprawozdawczej, przez co mogą stanowić pomoc przy ocenie jego dokonań oraz działań innych członków organów jednostki (rozliczenia ich z odpowiedzialności) i udzielaniu im absolutorium z wykonania obowiązków. Użytkownikami sprawozdań finansowych są także inni zainteresowani (interesariuszu), w tym m.in. władze publiczne i organy skarbowe, pracownicy jednostki, ich związki zawodowe, obecni i potencjalni kontrahenci, społeczność lokalna oraz społeczeństwo jako całość. Ich potrzeby informacyjne są dość różnorodne i trudne do jednoznacznego określenia. W konsekwencji, obraz sytuacji majątkowej, finansowej i dokonania finansowe jednostki sprawozdawczej, jaki powinny przedstawiać sprawozdania finansowe co do swych fundamentalnych założeń: formy i treści, kształtowany jest głównie przez pryzmat i pod kątem potrzeb informacyjnych głównych interesariuszy.
16. Sporządzając i przedstawiając sprawozdania finansowe kierownik jednostki sprawozdawczej powinien się kierować dwiema fundamentami przesłankami: zgodnością z rzeczywistością

i przepisami prawa (a więc z ustawą), które wyznaczają zasady sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych oraz rozpoznaniem, możliwymi do zaspokojenia potrzebami informacyjnymi ich użytkowników. Przepisy prawa regulujące sprawozdawczość finansową, zawiera głównie ustawa wraz z aktami wykonawczymi, wydanymi do niej w postaci rozporządzeń Ministra Finansów. System przepisów regulujących sprawozdawczość finansową uzupełniają krajowe standardy rachunkowości (Krajowe Standardy Rachunkowości i Stanowiska, dalej także: KSR) oraz – w razie ich braku – MSR. Wskazane regulacje dotyczące sporządzania i prezentację sprawozdań finansowych zawierają zasady, uznawane za uniwersalne, tzn. odnoszące się do najczęstszych sytuacji i typowych jednostek sprawozdawczych. Dzięki normalizacji, sprawozdania finansowe jednostek sprawozdawczych powinny ułatwiać porównywanie sytuacji finansowej, majątkowej i dokonań finansowych wielu z nich oraz umożliwiać zachowanie porównywalności ich sytuacji w czasie. W praktyce gospodarczej zdarzają się jednak sytuacje i okoliczności, które odbiegają od rozwiązań uznawanych za najczęstsze lub typowe. Wiele jednostek sprawozdawczych charakteryzuje zwykle ich indywidualność lub niepowtarzalność. Stąd, sporządzając i prezentując sprawozdania finansowe kierownik jednostki sprawozdawczej powinien uwzględnić właściwości jednostki, a w szczególności jej: rodzaj, wielkość i złożoność prowadzonej działalności oraz formę prawną, co może nieco utrudniać porównywanie sprawozdań finansowych między jednostkami sprawozdawczymi. Uwzględnienie właściwości jednostki sprawozdawczej w pierwszym rzędzie polega na właściwym doborze elementów jej zasad (polityki) polityki rachunkowości, za który to dobór ponosi odpowiedzialność kierownik jednostki sprawozdawczej. Może ono także wpływać na postać sprawozdania finansowego wobec zwiększenia jego szczegółowości (art. 50 ust. 1 ustawy) lub pominięcia pozycji nie występujących w roku sprawozdawczym i poprzedzającym go roku lub okresie (art. 50 ust. 3 ustawy). Także zmiany regulacji, przepisów o rachunkowości lub dozwolone prawem zmiany w przyjętych zasadach (polityce) rachunkowości jednostki sprawozdawczej, mogą wpływać na zakłócenie porównywalności danych finansowych, przedstawianych są w sprawozdaniach finansowych jednostki sprawozdawczej.

17. Jedną z fundamentalnych zasad sprawozdawczości finansowej jest zasada rzetelnego i jasnego obrazu sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki sprawozdawczej (art. 4 ust. 1 ustawy). Sprawozdania finansowe powinny zatem przedstawiać sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy jednostki, charakteryzującej się określonymi właściwościami w sposób rzetelny i jasny, co kierownik jednostki sprawozdawczej może osiągnąć przez dobór odpowiednich dla zasad (polityki) rachunkowości, uwzględniających jej właściwości. Wymóg, zasada rzetelnego i jasnego obrazu jest wyrażana językowo w różny sposób, co wynika z faktu jej wdrożenia do polskiego porządku prawnego ze źródeł obcych (unijnych a pośrednio brytyjskich). W wersji źródłowej, anglojęzycznej jest ona wyrażona jako zasada *true and fair view*. Wieloznaczność pojęcia *fair*² oraz często zakładana tożsamość tego określenia z pojęciem *true*³ (synonimy) sprawia, że w regulacjach dotyczących sprawozdawczości finansowej oraz w literaturze przedmiotu o różnym poziomie znaczenia dla systemu prawnego, zarówno naukowej, jak i w komentarzach prawnych brak jest jednolitego określenia tej zasady. Nadaje się jej miano zasady, koncepcji, założenia nadrzędnego oraz określa się ją m.in. jako: rzetelny i jasny obraz, prawdziwy i rzetelny obraz, prawdziwy i wierny obraz, wierny i rzetelny obraz. Przykładowo,

² W słowniku języka angielskiego określenie *fair* (poza odniesieniem do rynku, targu, kiermaszu, jarmarku, które nie mają tu zastosowania) wyrażane jest m.in. jako: sprawiedliwy, uczciwy, godziwy, przepisowy, ale także jasny. *Słownik języka angielskiego*, PWN, Warszawa.

³ Zasadniczo: prawdziwy, ale także: faktyczny, rzeczywisty, wierny lub nawet sprawiedliwy.

w rozporządzeniu o raportach bieżących i okresowych emitentów publicznych,⁴ np. w par. 91 ust. 1 pkt. 5, mówi się o prawdziwym, rzetelnym i jasnym obrazie. Z tego względu, zasady tej nie należy odczytywać i analizować wyłącznie pod względem językowym, na gruncie semantycznym i w izolacji od jej zasadniczej idei: sprostania wymogom dostarczenia użytecznych informacji o sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowym, a często także przepływach pieniężnych jednostki sprawozdawczej przez sprawozdania finansowe, mających służyć ich użytkownikom przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych.

V. Międzynarodowe i zagraniczne źródła zasady rzetelnego i jasnego obrazu

18. Zasada rzetelnego i jasnego obrazu została wprowadzona do polskich przepisów o rachunkowości w 1991 r. a wraz z przyjęciem w 1994 r. ustawy stała się ugruntowaną zasadą, stając się przy tym wyrazem zachowania zgodności z ogólnymi zasadami sprawozdawczości finansowej, określonymi w przepisach ówczesnych Wspólnot Europejskich⁵ (obecnie Unii Europejskiej), co stanowiło warunek członkostwa Polski w tychże wspólnotach. Wskazane źródła europejskie ówczesnego i obecnego systemu regulującego sprawozdawczość finansową w Polsce zostały zachowane do dziś, gdyż system ten w tym zakresie nie uległ zmianie.⁶ Wynikająca z dyrektyw zasada rzetelnego i jasnego obrazu ma z kolei swoje źródła w brytyjskim systemie regulującym sprawozdawczość finansową, będąc jego nieodłączną cechą od ponad 150 lat. W przywołanych źródłach unijnego (wspólnotowego) prawa zasada rzetelnego i jasnego obrazu w wersji polskojęzycznej została wyrażona w różny sposób. W Czwartej Dyrektywie przepisy (art. 2 ust. 3) brzmiały: „Roczne sprawozdanie finansowe winno przedstawiać w sposób prawdziwy i rzetelny stan aktywów i pasywów spółki, jej sytuację finansową oraz wynik finansowy”. Z kolei Siódma Dyrektywa (art. 16 ust. 3) zawierała przepisy: „Skonsolidowane sprawozdania finansowe winny rzetelnie i jasno przedstawiać stan aktywów i pasywów, sytuację finansową oraz wynik finansowy jednostek objętych konsolidacją, traktowanych jako całość”. W obecnie obowiązującej Dyrektywie o sprawozdawczości finansowej, w wersji polskojęzycznej utrzymano przepisy Czwartej Dyrektywy, wyrażając ją jako (art. 4 ust. 3): „Roczne sprawozdanie finansowe przedstawia w sposób prawdziwy i rzetelny stan aktywów i pasywów jednostki, jej sytuację finansową oraz wynik finansowy”.
19. W regulacjach unijnych (wspólnotowych) brak jest definicji, wyjaśnień lub komentarzy, które mogłyby przyczynić się do jednoznacznego rozumienia a tym samym jednolitego stosowania w praktyce przez kierownika jednostki zasady rzetelnego i jasnego (prawdziwego i rzetelnego) obrazu. Jedynie w punkcie 9 preambuły do Dyrektywy o sprawozdawczości finansowej wskazano, że: „Możliwe jest, że w wyjątkowych sytuacjach sprawozdanie finansowe nie będzie

⁴ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 lutego 2009 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim, Dz. U. z 2014 r., poz. 133, z 2016 r., poz. 860.

⁵ Chodzi głównie o Czwartą Dyrektywę Rady z dnia 25 lipca 1978 r. wydana na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g) Traktatu, w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek (78/660/EWG), (Dz.U. L 222 z 14.8.1978, str. 11, dalej: Czwarta Dyrektywa) oraz Siódmą Dyrektywę Rady z dnia 13 czerwca 1983 r. wydana na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g) Traktatu w sprawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych (83/349/EWG) (Dz.U. L 193 z 18.7.1983, str. 1, dalej: Siódma Dyrektywa).

⁶ Art. 4 ust. 3 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/WE oraz uchylająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG, Dz.U. UE z 29.6.2013 r., L 182, str. 19 (dalej: Dyrektywa o sprawozdawczości finansowej).

przedstawiać takiego prawdziwego i rzetelnego obrazu, przy zastosowaniu przepisów niniejszej dyrektywy. W takich przypadkach dana jednostka powinna odstąpić od zastosowania się do takich przepisów w celu przedstawienia prawdziwego i rzetelnego obrazu. Państwom członkowskim należy pozwolić na określenie takich wyjątkowych przypadków i ustanowienie stosownych przepisów szczególnych mających zastosowanie w takich sytuacjach. Za wyjątkowe przypadki należy uznawać wyłącznie bardzo nietypowe transakcje i nietypowe sytuacje; nie powinny one być np. związane z całymi konkretnymi sektorami". Przytoczona treść z preambuły Dyrektywy uzasadnia przepisy z art. 4 ust. 4 tej Dyrektywy, które przewidują możliwość stosowania odstępstwa od przepisów, określonych w Dyrektywie, jeżeli powala to realizować zasadę rzetelnego i jasnego obrazu. Odstępstwa takie mogą nastąpić na dwu poziomach:

- 1) właściwej regulacji, będącej w gestii regulatora każdego państwa członkowskiego UE, co w przypadku Polski odpowiada ustawodawcy oraz właściwemu ministrowi do spraw finansów publicznych i ma wyraz w przepisach ustawy o rachunkowości, i wydawanych do niej przepisach wykonawczych,
 - 2) jednostki sprawozdawczej, której kierownik uznaje, że jej właściwości lub transakcja, lub inne zdarzenie gospodarcze, które jej dotyczy są na tyle odmienne od powszechnie występujących, lub na tyle wyjątkowe, że w celu ich ujęcia w systemie rachunkowości i przedstawienia w sprawozdaniach finansowych ich skutków przez zastosowanie się do rozwiązań, przewidzianych w przepisach (systemie regulującym zasady rachunkowości i sprawozdawczości finansowej) nie służyłoby realizacji zasady rzetelnego i jasnego obrazu.
20. Z uprawnienia, o którym mowa w punkcie 9.1 powyżej, polski regulator nie skorzystał (podobnie do innych państw członkowskich), formułując przepisy ustawy o rachunkowości i wydawane do niej przepisy wykonawcze w drodze danych Dyrektywą możliwości wyboru spośród rozwiązań, jakie przewidziane są w przepisach tejsze. Przykładowo, przepisy art. 8 ust. 1 lit. b Dyrektywy stanowią, że „państwa członkowskie mogą zezwolić lub nakazać, aby w odniesieniu do wszystkich jednostek lub określonych kategorii jednostek wycena określonych kategorii aktywów innych niż instrumenty finansowe odbywała się według kwot określonych przez odniesienie do wartości godziwej”. W realizacji tych przepisów Dyrektywy w ustawie o rachunkowości ustawodawca wskazał na możliwość stosowania wartości godziwej jako podstawy do wyceny inwestycji w nieruchomości (art. 28 ust. 1 pkt. 1a ustawy), co nie dotyczy jednostek mikro (art. 28a ustawy), zezwalając także na ujmowanie skutków ich przeceny (zysków lub strat) w wyniku finansowym, przez co skorzystał także z możliwości, jakie zawarto w przepisach art. 8 ust. 9 Dyrektywy, które stanowią, że: „państwa członkowskie mogą zezwolić lub nakazać w odniesieniu do wszystkich jednostek lub określonych kategorii jednostek, aby w przypadku wyceny składnika aktywów niebędącego instrumentem finansowym według wartości godziwej zmiana wartości została uwzględniona w rachunku zysków i strat”. Ustawodawca nie ustanowił zaś prawa do wyceny innych składników aktywów lub pasywów w wartości godziwej (poza wskazanymi inwestycjami w nieruchomości oraz wybranych składników instrumentów finansowych), w tym środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych.⁷

⁷ Wycena w wartości godziwej wszystkich składników aktywów i pasywów jest nakazana w związku z zastosowaniem się do metody nabycia m.in. w przejęciach gospodarczych, o czym stanowią przepisy art. 44b ust. 1 ustawy w zakresie łączenia się spółek. Wartość godziwa może być także podstawą do ujęcia lub wyceny bilansowej niektórych innych składników aktywów lub zobowiązań w razie, gdy nie jest możliwe ustalenie przewidzianej ustawą właściwej podstawy wyceny, o czym stanowią przepisy np. art. 28 ust. 5 ustawy, według

21. Za znaczące dla kwestii zrozumienia zasady rzetelnego i jasnego obrazu w kontekście rozwiązań unijnych (wspólnotowych) należy uznać stanowisko, jakie zajął Sąd Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, stwierdzając w orzeczeniu z 7 stycznia 2003 r., że: „zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu wymaga by, *po pierwsze*, roczne sprawozdania finansowe spółek handlowych odzwierciedlały działania i transakcje, które z założenia powinny opisywać oraz, *po drugie*, że informacja księgowa powinna być przedstawiona w taki sposób, aby mogła być uznana za najbardziej trafną i najbardziej właściwą dla zaspokojenia potrzeb informacyjnych stron trzecich, bez narażania interesów spółki”.⁸ W przywołanym orzeczeniu Sąd Trybunału Sprawiedliwości UE wskazał także, że „zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu powinna być rozumiana w świetle innych zasad określonych w Artykule 2 Czwartej Dyrektywy”, przywołując przy tym m.in. zasadę odstępstwa od stosowania się do przepisów tejże dyrektywy, gdyby ich zastosowanie nie przyczyniało się do zachowania zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu.⁹
22. W źródłowym, brytyjskim systemie regulacyjnym sprawozdawczości finansowej, zwanym „UK Generally Accepted Accounting Practice” (UK GAAP), u podstaw których leży przede wszystkim „Prawo Spółek” (Companies Act), obecnie datowane na 2006 r., zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu jest wyrażona w przepisach Sekcji 393 (1) Prawa Spółek, w których wymaga się, aby kierownictwo spółki nie mogło autoryzować sprawozdań finansowych, o ile nie będzie przekonane, że spełniają one zasadę prawdziwego i rzetelnego obrazu aktywów, zobowiązań sytuacji finansowej oraz zysku lub straty okresu. Właściwym rozwinięciem tych przepisów Prawa Spółek są uregulowania, zawarte odpowiednio w: FRS 100 *Application of Financial Reporting Requirements*, (pkt. 2), FRS 102 *The Financial Reporting Standard applicable in the UK and Republic of Ireland* (m.in. pkt. 1.1, 1A.5, 1A.16, 3.2, 9.1), w tym zasada odstępstwa od stosowania się do postanowień UK GAAP na rzecz realizacji zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu (pkt. 3.4), które przywołują tę zasadę za regulacjami Prawa Spółek. Kluczowymi dla sprawy są jednak zapisy o przedmiotowej zasadzie, zawarte w brytyjskich założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej z 1999 r., wydanych przez usankcjonowany prawnie Accounting Standard Board (ASB): *Statement of Principles for Financial Reporting*.¹⁰ Znamienne jest to, że opisując zagadnienia związane z wyjaśnieniem tej zasady (pkt. 10 - 13), ASB stwierdza, że nie podejmuje się próby zdefiniowania znaczenia prawdziwego i rzetelnego obrazu (pkt. 13, zdanie pierwsze), uznając jedynie, że prawdziwy i rzetelny obraz jest koncepcją fundamentalną, a której realizacja wiąże się zapewnieniem właściwej ilości i jakości informacji finansowej, których głównymi wyznacznikami jest cecha przydatności (relewantności) i wiarygodności (pkt. 13, zdanie ostatnie). ASB stwierdza przy tym, że „stanowi ona ostateczny test dla sprawozdań finansowych i jako taka ma znamienny, bezpośredni wpływ na praktykę rachunkowości. Bez względu na to, jak kompetentni są stanowiący standardy lub prawodawcy, istnieje potrzeba przedstawienia prawdziwego i rzetelnego obrazu, które spychają ich wymagania na dalszą perspektywę”.¹¹ Można zatem przyjąć, że zapewnienie jakości informacji finansowej, zawartej w sprawozdaniach finansowych, wyrażające się spełnieniem wszystkich cech jakościowych, określonych w systemie regulacyjnym jest warunkiem koniecznym do

których wartość godziwa stanowi ostateczny surogat ceny sprzedaży netto. Wartość godziwa stanowi także podstawę do ujęcia składnika aktywów niefinansowych, nabytego w drodze zamiany, o czym stanowi Stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie zamiany aktywów niepieniężnych.

⁸ JUDGMENT OF THE COURT of 7 January 2003 In Case C-306/99 (...), pkt. 72, s. I-59,

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=pl&jur=C,T,F&num=C-306/99&td=ALL>

⁹ Tamże, pkt 74, s. I-60.

¹⁰ Obecnie, od 2 lipca 2012 r. funkcję I zadania ASB wypełnia Corporate Reporting Council (CRC).

¹¹ Par. 10 ASB *Statement of Reporting Principles*.

spełnienia zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu, zaś regulacje rachunkowości nie koniecznie zawsze muszą się do tego przyczyniać.

23. W brytyjskich założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej, dwiema artykułowanymi fundamentalnymi cechami jakościowymi informacji finansowej, które uznaje się za użyteczne, czyli wypełniające cele sprawozdań finansowych jako warunku koniecznego do uznania, że spełniają one zasadę prawdziwego i rzetelnego obrazu są: przydatność i wiarygodność. Przyjmuje się przy tym, że w razie wystąpienia sprzeczności między przydatnością a wiarygodnością, górę bierze przydatność. Pełny zestaw cech jakościowych, warunkujących użyteczność informacji jest tu następujący:¹²

- 1) przydatność, tj. informację cechuje zdolność do wpływania na podejmowane decyzje przez inwestorów, która powinna być dostarczana w czasie, umożliwiającym wpływanie na te decyzje,
- 2) wiarygodność, czyli niezawodność, która:
 - a) może być zależna od wiernej reprezentacji tego, co albo należy uznać za reprezentowane, albo można rozsądnie oczekiwać, że reprezentuje i dlatego odzwierciedla istotę (treść) transakcji lub innych zdarzeń, jakie mają miejsce,
 - b) gwarantuje kompletność informacji, która powinna być wolna od umyślnej lub zaplanowanej stronniczości oraz istotnych błędów, zaś
 - c) w przygotowaniu informacji w warunkach niepewności pewien stopień ostrożności powinien być wzięty pod uwagę w stosowaniu niezbędnych osądów,
- 3) porównywalność oraz
- 4) zrozumiałość.

W ocenie zakresu i szczegółowości wykazywanych informacji należy uwzględnić test istotności.¹³

24. Dla potrzeb stosowania MSR (Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej przyjętych do stosowania w UE) oraz w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej w wersji źródłowej (MSSF) właściwym dokumentem, który ustanawia założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej, w tym określa cechy jakościowe użytecznych informacji finansowych są *Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej*. Przyjęte w nich cechy są w istocie rzeczy tożsame z tymi, jakie zawierają rozwiązania brytyjskie, mimo tego, że w MSSF nie jest obecnie artykułowana zasada ostrożności oraz zasada przewagi treści ekonomicznej względem formy prawnej transakcji, zaś cecha wiarygodności jest uznawana za cechę wspierającą rzetelną (wierną) prezentację¹⁴ (odwrotnie do założeń brytyjskich). Warte podkreślenia jest również to, że w MSSF zasadą nadrzędną sprawozdawczości finansowej jest zasada rzetelnej (wiernej) prezentacji (ang. *fair presentation*). Uznaje się jednak powszechnie, że wierna prezentacja oraz prawdziwy i rzetelny obraz są zasadami (koncepcjami) tożsamymi. Takie stanowisko przyjął np. brytyjski Financial Reporting Council (FRC), instytucja nadrzędna w stosunku do ASB (obecnie: CRC), w wydanym dokumencie *True and Fair View* w związku ze

¹² Chapter 3. *The Qualitative Characteristics of financial Information*, akapit wprowadzający wraz z wyjaśnieniami, zawartymi w par. 3.1 – 3.32 *ASB Statement of Reporting Principles*.

¹³ Wskazane wyżej cechy jakościowe są tożsamo wskazane w pkt. 2.4 – 2.12 FRS 102.

¹⁴ W MSR 1 przyjętym do stosowania w UE zasada ta określona jest jako zasada rzetelnej prezentacji, podczas gdy w oficjalnym, autoryzowanym tłumaczeniu MSSF na język polski przedmiotowa zasada określana jest jako wierna prezentacja.

stosowaniem MSSF w UE¹⁵, odnosząc się do rozbieżności obu systemów (UK GAAP i MSR), głównie w zakresie zasady ostrożności oraz zasady przewagi treści ekonomicznej względem formy prawnej transakcji,¹⁶ ale także w zakresie odstępstw od stosowania się do rozwiązań danego systemu regulacyjnego na rzecz realizacji zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu lub wiernej prezentacji.¹⁷ W konkluzji ogólnej FRC stwierdza, że w warunkach stosowania UK GAAP lub MSSF (MSR) zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu ma swoje zastosowanie, mimo rozbieżności w formułowanych założeniach koncepcyjnych, w tym nieartykułowaniu w MSSF zasady ostrożności i przewagi treści ekonomicznej względem formy prawnej transakcji. Warto podkreślić jest również to, że założona zgodność zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu oraz zasady wiernej prezentacji wynika z przepisów rozporządzenia Unii Europejskiej o stosowaniu MSR,¹⁸ w myśl których warunkiem koniecznym do tego, by dany międzynarodowy standard lub interpretacja (MSSF) mogły być przyjęte do porządku prawnego Unii Europejskiej a przez to możliwe było ich stosowanie, muszą one gwarantować spełnienie m.in. zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu (art. 3 ust. 2 tiret pierwszy). Wobec powyższych stwierdzeń FRC przyjmuje, że *Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej*, będące elementem systemu MSSF (oraz MSR)¹⁹ mogą stanowić posiłkowe źródło do wyjaśnienia istoty i stosowania zasady rzetelnego i prawdziwego obrazu przez odniesienie do zasady wiernej (rzetelnej) prezentacji. Spełnienie cechy wiarygodnej reprezentacji w kontekście celów sprawozdań finansowych oraz cech jakościowych użytecznych informacji finansowych, *określonych w Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej* jako warunku uznania sprawozdań finansowych za spełniające zasadę wiernej (rzetelnej) prezentacji powołuje się par. 15 MSR 1 *Prezentacja sprawozdań finansowych*. Wskazuje się w nim przy tym, że zastosowanie się do MSSF, wraz z niezbędnymi dodatkowymi ujawnieniami jeśli są konieczne, skutkuje z założenia tym, że sprawozdania finansowe spełniają zasadę wiernej (rzetelnej) prezentacji.

25. W światowej literaturze przedmiotu powszechnie uznaje się, że zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu generalnie oznacza, że sprawozdania finansowe są wolne od nieprawdziwych oświadczeń i wiarygodnie przedstawiają dokonania finansowe i sytuację finansową jednostki. Innymi słowy:

- 1) Określenie prawdziwy sugeruje, że sprawozdania finansowe są faktycznie właściwe (prawidłowe) i zostały sporządzone według mających zastosowanie ram regulacyjnych, takich jak np. MSSF, UK GAAP, czy systemowi regulacyjnemu właściwemu w danym kraju oraz nie zawierają istotnych błędnych stwierdzeń, które mogłyby zmylić użytkowników. Błędne stwierdzenia mogą wynikać z popełnionych istotnych błędów lub pominięć

¹⁵ *True and Fair*, Financial Reporting Council, London, June 2014, s. 1; <https://www.frc.org.uk/Our-Work/Corporate-Governance-Reporting/Accounting-and-Reporting-Policy/True-and-Fair.aspx>.

¹⁶ Tamże, s. 2 i następna.

¹⁷ Tamże, s. 3 i następna.

¹⁸ Rozporządzenie (WE) Nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z 19 lipca 2002 r. o stosowaniu międzynarodowych standardów rachunkowości, Dz. U. UE z 11.9.2002, L 243, s. 1.

¹⁹ W sprawie uznania *Założeń koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej* jako elementu systemu MSSF, który może być wykorzystywany przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych przez jednostki sprawozdawcze w UE wypowiedziała się pozytywnie Komisja Europejska w dokumencie *Comments concerning certain Articles of the Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19 July 2002 on the application of international accounting standards and the Fourth Council Directive 78/660/EEC of 25 July 1978 and the Seventh Council Directive 83/349/EEC of 13 June 1983 on accounting*, Commission of the European Communities Brussels, November 2003, s. 5 i następna.

istotnych transakcji lub kwot w sprawozdaniach finansowych zarówno w sposób zamierzony, jak i niezamierzony.

- 2) Określenie rzetelny daje do zrozumienia, że sprawozdania finansowe prezentują informacje w sposób wierny, bez jakiegokolwiek stronniczości oraz że odzwierciedlają bardziej treść (istotę) ekonomiczną transakcji, niż ich formę prawną.

Oba wskazane wyżej człony zasady są ściśle ze sobą powiązane a koniunkcja wskazuje, że warunkiem uznania, że została spełniona zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu danego sprawozdania finansowego jest równoczesne spełnienie i cechy prawdziwości, i cechy rzetelności.

26. Zarówno w Dyrektywie o sprawozdawczości finansowej, w UK GAAP oraz w MSR (MSSF) zawarto regulację, według której zobowiązuje się kierownik jednostki do odstąpienia od stosowania się do konkretnych postanowień, określonych w danym systemie regulacyjnym na rzecz realizacji zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu lub zasady wiernej (rzetelnej) prezentacji. Wskazane regulacje czynią w tym zakresie relatywnie spójne postanowienia: zastosowanie się do przyjętych w systemie regulacyjnym rozwiązań nie gwarantowałoby realizacji prawdziwego i rzetelnego obrazu lub wiernej (rzetelnej) prezentacji, sytuacje odstępstw uznaje się, że mogą mieć miejsce w niezwykle rzadkich przypadkach i należy je uznawać za wyjątkowe, wymagają jednoznacznego ich zidentyfikowania oraz uzasadnienia, wymagają podania rozwiązania, jakie zostaje przyjęte oraz rozwiązania odrzuconego z obowiązkiem ujawnienia informacji o skutkach finansowych uczynionego odstępstwa, w tym przedstawienia pozycji sprawozdań finansowych, które zostały objęte zastąpionym rozwiązaniem oraz jak by one były zaprezentowane w sprawozdaniach finansowych, gdyby nie uczyniono odstępstwa.²⁰

IV. Zasada rzetelnego i jasnego obrazu w polskim systemie regulującym rachunkowość i sprawozdawczość finansową

27. W polskich, prawnych regulacjach sprawozdawczości finansowej brak jest definicji lub wyjaśnienia znaczenia zasady rzetelnego i jasnego obrazu. Przyjęta nazwa tej anglosaskiej zasady, jak wskazano wcześniej, pochodzi z oficjalnej, polskojęzycznej wersji Siódmej Dyrektywy (art. 16 ust. 3), choć w Dyrektywie o sprawozdawczości finansowej używane jest określenie: prawdziwego i rzetelnego obrazu (art. 4 ust. 3). Oba te sformułowania należy rozumieć i traktować tożsamo. Dotychczasowy brak wyjaśnień o znaczeniu i istocie zasady rzetelnego i jasnego obrazu wynikał głównie z faktu tego, iż jej praktyczna realizacja – do czasu przyjęcia w porządek prawny postanowień art. 4 ust. 4 Dyrektywy o sprawozdawczości finansowej – była ściśle związana z obowiązkiem stosowania się do rozwiązań, zawartych w polskim systemie regulacyjnym rachunkowości, w tym sprawozdawczości finansowej. Za sprawozdania finansowe, przedstawiające rzetelnie i jasno sytuację majątkową, finansową i wyniki finansowe jednostek sprawozdawczych uznawano bowiem te, które spełniały mające zastosowanie przepisy prawne, określone i wskazane głównie w ustawie o rachunkowości oraz wydanych na ich podstawie rozporządzeń wykonawczych, a w przypadku ich braku, posiłkowane fakultatywnie rozwiązaniami przewidzianymi w KSR lub MSR lub innymi rozwiązaniami, które przyjęło kierownik jednostki, kształtując w ten sposób zasady (politykę) rachunkowości jednostki. Przyjęcie w porządek prawny postanowień Dyrektywy o sprawozdawczości finansowej, w tym w szczególności zaimplementowanie postanowień art. 4 ust. 3 tejeż o nadrzędności zasady

²⁰ Art. 4 ust. 3 i 4 Dyrektywy o sprawozdawczości finansowej, par. 3.4 – 3.5 FRS 102, par. 19 i 20 MSR 1.

prawdziwego i rzetelnego obrazu w dodanych przepisach art. 4 ust. 1b ustawy skłoniło Komitet do konieczności zajęcia stanowiska w tej sprawie.

28. W polskim systemie prawnym, który wspierają postanowienia Komitetu Standardów Rachunkowości (standardy i stanowiska), regulującym zasady sprawozdawczości finansowej, nie zostały dotąd przyjęte rozwiązania, które można by określić mianem systemu „założeń koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej”, na wzór rozwiązań, zawartych w przytaczanych tu UK GAAP, czy MSSF. Polski system regulacyjny nie jest w tym odosobniony i jest także spotykany w wielu krajach Europy, głównie kontynentalnej. Jednakże, niektóre z rozwiązań, które stanowią elementy takiego systemu, są zawarte zarówno, w przepisach ustawy o rachunkowości, jak i w postanowieniach KSR. W przypadku ustawy są to (poza przedmiotową zasadą rzetelnego i jasnego obrazu):

- a) definicje podstawowych kategorii sprawozdań finansowych (art. 3 ust. 1), takie jak: aktywa (pkt 12), zobowiązania (pkt 20), przychody i zyski (pkt 30), koszty i straty (pkt 31),
- b) kluczowe zasady, będące elementem systemu cech jakościowych informacji, prezentowanych w sprawozdaniach finansowych, takie jak: zasada treści ekonomicznej (art. 4 ust. 2), zasada istotności (art. 4a), zasada porównywalności (wyrażona zasadą ciągłości bilansowej: art. 5 ust. 1 i zasadą porównywalności sprawozdań finansowych: art. 6 ust. 2), zasada kompletności (art. 6 ust. 1 i art. 8 ust. 1, art. 48b ust. 3), zasada współmierności (art. 6 ust. 2), zasada ostrożności (art. 7 ust. 1), zasada odrębności ujęcia i prezentacji – zakazu kompensowania (art. 7 ust. 3, art. 46 ust. 2, art. 47 ust. 1), wspierane cechami jakościowymi dowodów księgowych (m.in. art. 22 ust. 1)²¹ i ksiąg rachunkowych (art. 24), które dają podstawy tego, by informacje prezentowane w sprawozdaniach finansowych mogły być uznawane za użyteczne, a tylko takie warunkują spełnienie zasady rzetelnego i jasnego obrazu, wskazane terminy sporządzania i udostępniania sprawozdań finansowych, gwarantujące zachowanie zasady terminowości (art. 52 ust. 1, art. 53 ust. 1, art. 63c ust. 2 i 4, art. 68),
- c) fundamentalna koncepcja wyceny pozycji sprawozdań finansowych, u której podstaw leży wartość księgowa, wynikająca z kwoty ich początkowego ujęcia w księgach rachunkowych (art. 46 ust. 2).²²

29. Kluczowe elementy systemu założeń sprawozdawczości finansowej, odwołujące się do cech jakościowych informacji, gwarantujących jako warunek konieczny zapewnienie realizacji zasady rzetelnego i jasnego obrazu znajdują się w Krajowym Standardzie Rachunkowości Nr 9 „Sprawozdanie z działalności”.²³ Mimo tego, że odnoszą się one bezpośrednio do informacji, prezentowanych w sprawozdaniach z działalności, a nie do sprawozdań finansowych, to należy je uznać za odpowiednio właściwe z punktu widzenia użyteczności, tj. jakości informacji prezentowanych w tych sprawozdaniach. Wskazane, zdefiniowane i wyjaśnione w standardzie cechy jakościowe sprawozdania z działalności, a tym samym użytecznych informacji w nim prezentowanych są bowiem wzorowane na cechach jakościowych informacji finansowych, których źródłowymi podstawami dla opracowania KSR 9 były m.in. międzynarodowe i brytyjskie

²¹ „Dowody księgowe powinny być rzetelne, to jest zgodne z rzeczywistym przebiegiem operacji gospodarczej, którą dokumentują, kompletne (...) oraz wolne od błędów rachunkowych”.

²² Zob. pkt 7 Stanowiska, odnoszący się do stosowania alternatywnej podstawy wyceny – wyceny na podstawie wartości godziwej.

²³ Głównie część „Cechy jakościowe sprawozdania z działalności”, pkt. 4.5 – 4.13 z uwzględnieniem pkt. 4.14 o ograniczeniach w ujawnianiu niektórych informacji oraz pkt. 5.10 o przejrzystości sprawozdania.

założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej. W KSR 9 za podstawowe cechy jakościowe użytecznej informacji, które można adaptować na rzecz użyteczności informacji, prezentowanych w sprawozdaniach finansowych, Komitet Standardów Rachunkowości uznaje przez to: wiarygodność, którą charakteryzować powinna prawda, obiektywizm i poprawność; przydatność, w tym ich istotność; zrozumiałość, którą wzbogaca cecha przejrzystości; porównywalność w czasie (w ramach jednostki sprawozdawczej) i przestrzeni (między jednostkami) oraz terminowość.

30. Sprawozdania finansowe sporządzane są w zgodności z przyjętymi przez kierownika jednostki zasadami (polityką) rachunkowości. Powinny one, na co wskazywano wcześniej, uwzględniać właściwości jednostki i być stosowane zgodnie z pełnymi ramami regulacyjnymi, obowiązującymi w Polsce (pkt 7 Stanowiska). Elementem tego systemu jest KSR Nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”, który odnosi się m.in. do doboru, stosowania i ujmowaniu oraz prezentacji skutków zmian w przyjętych zasadach (polityka) rachunkowości. Zgodnie z pkt. 3.1 KSR 7 przyjęte przez jednostkę zasady (polityka) rachunkowości powinny „zapewnić, że prezentowane w sprawozdaniu finansowym informacje są wiarygodne (w tym kompletne i bezstronne), przydatne oraz zrozumiałe, przez co przekazują rzetelny i jasny obraz sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki”. Aby ten cel zrealizować, w sprawozdaniach finansowych powinno się w sposób syntetyczny opisywać przyjęte do ich sporządzenia zasady (politykę) rachunkowości. Zgodnie z wymogami, określonymi w przepisach art. 48 ust. 1 ustawy, warunkiem koniecznym realizacji celu sprawozdań finansowych jest m.in. zawarcie w informacji dodatkowej (wprowadzeniu) do sprawozdania finansowego opisu przyjętych zasad (polityki) rachunkowości. Ustawodawca nie nakazuje przy tym, aby wprowadzenie do sprawozdania finansowego zawierało stwierdzenie, że sprawozdanie finansowe przedstawia rzetelnie i jasno sytuację majątkową, finansową i wynik finansowy jednostki.
31. W doborze i stosowaniu zasad (polityki) rachunkowości, określonych lub wynikających z ustawy o rachunkowości, właściwości jednostki mają kluczowe znaczenie. W niektórych przypadkach kierownik jednostki może mieć wątpliwości co do tego, czy przewidziane w ustawie rozwiązanie jest dla niej właściwe i w jaki sposób je zaadoptować w warunkach jednostki. Dotyczy to w szczególności prezentacji sprawozdań finansowych. Przykładowo, w przepisach art. 47 ust. 1 pkt. 1 ustawy stanowi się, że „rachunek zysków i strat powinien zawierać informacje w zakresie ustalonym dla jednostek innych niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji w załączniku nr 1 do ustawy (...)”. We wskazanym załączniku m.in. kwalifikuje się przychody i koszty finansowe do odrębnych kategorii, wskazując ich miejsce prezentacyjne poniżej pozycji zysku (straty) na działalności operacyjnej. Niektóre jednak jednostki, stosując się do postanowień tego załącznika, realizują przychody o charakterze finansowym (np. dywidendy, odsetki), będącymi de facto źródłami przychodów z podstawowej działalności operacyjnej. W takich przypadkach właściwym może być przedstawienie tych przychodów jako przychodów operacyjnych, a nie przychodów finansowych. Uznanie takiego działania i decyzji kierownictwa jednostki nie leży w granicach zastosowania się do odstępstwa, o których mowa w przepisach art. 4 ust. 1b ustawy. Podany przykład wskazuje, że dobór i stosowanie zasad (polityki) rachunkowości powinno być zważone właściwościami jednostki oraz powinno uwzględniać całościowo kontekst wszystkich przepisów ustawy, a nie konkretnego przepisu w jego izolacji od pozostałych.

Załącznik

Przykład 1. Wycena nieruchomości przeznaczonych na działalność hotelową

Stan faktyczny

Spółka posiada szereg nieruchomości. Część nieruchomości stanowiących nieruchomości biurowe jest wynajmowana i klasyfikowana jako inwestycje w nieruchomości, natomiast część nieruchomości, w których spółka prowadzi działalność hotelową klasyfikowana jest jako środki trwałe. Spółka w przeszłości dokonywała zmian przeznaczenia nieruchomości, np. zamiana hotelu na biura przeznaczone na wynajem i odwrotnie oraz relatywnie często dokonuje sprzedaży i zakupu zarówno hoteli jak i innych nieruchomości przeznaczonych na wynajem.

Dla nieruchomości inwestycyjnych Spółka stosuje metodę wyceny do wartości godziwej (rynkowej).

Spółka uważa, że nieruchomości, w których jest prowadzona działalność hotelowa powinny również być wyceniane w wartości rynkowej ze względu na model prowadzonej działalności, fakt, że kierownictwo jest oceniane w oparciu o przyrost aktywów netto obliczonych przy uwzględnieniu wartości rynkowych wszystkich posiadanych nieruchomości (bez względu na ich bieżące wykorzystanie), a także ze względu na historię przeklasyfikowywania z jednej kategorii do drugiej w przeszłości.

Wymogi ustawy o rachunkowości

Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 15) środki trwałe to rzeczowe aktywa trwałe o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, kompletne, zdatne do użytku i przeznaczone na potrzeby jednostki.

Art. 28 ust. 1 pkt 1) wskazuje, że środki trwałe wycenia się nie rzadziej niż na dzień bilansowy według cen nabycia lub kosztów wytworzenia, lub wartości przeszacowanej (po aktualizacji wyceny środków trwałych), pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości;

Natomiast, zgodnie z art. 31 ust. 3 Ustawy o rachunkowości wartość początkowa i dotychczas dokonane od środków trwałych odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe mogą ulegać aktualizacji wyceny na podstawie odrębnych przepisów.

Pytanie: Czy dopuszczalne byłoby odstępstwo od wymogów art. 31 ust. 3 i dokonanie wyceny nieruchomości hotelarskich zaliczonych do środków trwałych, do wartości godziwej, podobnie jak nieruchomości zaklasyfikowane do nieruchomości inwestycyjnych ?

Odpowiedź wraz z uzasadnieniem

Takie odstępstwo od stosowania przepisów Ustawy o rachunkowości nie jest zasadne. Ustawa o rachunkowości przewiduje możliwość przeszacowania środków trwałych wyłącznie na podstawie odrębnych przepisów (art. 31 ust. 3). Wytyczne w zakresie klasyfikacji tego co jest środkiem trwałym oraz wyceny aktywów na moment reklasyfikacji pomiędzy inwestycjami a środkami trwałymi są zawarte w KSR nr 11 Środki trwałe. Sytuacja, w której jednostka posiada zarówno środki trwałe jak i nieruchomości inwestycje jest sytuacją ogólnie powszechną i nie jest zasadne zastosowanie odstępstwa dlatego, że jest to sytuacja rzadko występująca. Wycena według ceny nabycia pomniejszonej o odpisy aktualizujące jest koncepcją, która ma na celu oddać rzetelny obraz.

Przykład 2. Wycena środków trwałych na moment ich początkowego ujęcia

Stan faktyczny

Spółka A kupiła środek trwały za 1 zł, którego wartość rynkowa wynosi 20.000 zł. Drugi, taki sam środek trwały spółka A otrzymała tego samego dnia za darmo. Te dwie transakcje nie są ze sobą wzajemnie powiązane. Strony transakcji nie są również stronami powiązanymi. Pomiędzy stronami transakcji (w przypadku obu tych transakcji) nie występują inne transakcje lub operacje które należałoby rozliczyć łącznie z transakcją dotyczącą nabycia/otrzymania środka trwałego.

Spółka ujęła:

- pierwszy nabyty środek trwały w cenie nabycia tj. 1 zł zgodnie w wymogami art. 31 ust. 1 [*wartość początkową środka trwałego stanowi jego cena nabycia*] oraz art. 28 ust. 2 [*cena nabycia to cena zakupu składnika aktywów, obejmująca kwotę należną sprzedającemu*],
- drugi otrzymany nieodpłatnie w wartości 20.000 zł zgodnie z wymogami art. 28 ust. 2 [*jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia składnika aktywów, a w szczególności przyjętego nieodpłatnie, w tym w drodze darowizny - jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu*].

Wymogi ustawy o rachunkowości

Art. 31 ust. 1 wskazuje, że wartość początkową środka trwałego stanowi jego cena nabycia lub koszt wytworzenia.

Według art. 28 ust. 2. cena nabycia to cena zakupu składnika aktywów, obejmująca kwotę należną sprzedającemu, bez podlegających odliczeniu podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowego, a w przypadku importu powiększona o obciążenia o charakterze publicznoprawnym oraz powiększona o koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem składnika aktywów do stanu zdatnego do używania lub wprowadzenia do obrotu, łącznie z kosztami transportu, jak też załadunku, wyładunku, składowania lub wprowadzenia do obrotu, a obniżona o rabaty, opusty, inne podobne zmniejszenia i odzyski. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia składnika aktywów, a w szczególności przyjętego nieodpłatnie, w tym w drodze darowizny - jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu.

Art. 41 ust. 1. Rozliczenia międzyokresowe przychodów, dokonywane z zachowaniem zasady ostrożności, obejmują w szczególności: (...) (2) środki pieniężne otrzymane na sfinansowanie nabycia lub wytworzenia środków trwałych, w tym także środków trwałych w budowie oraz prac rozwojowych, jeżeli stosownie do innych ustaw nie zwiększają one kapitałów (funduszy) własnych. Zaliczone do rozliczeń międzyokresowych przychodów kwoty zwiększają stopniowo pozostałe przychody operacyjne, równoległe do odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych od środków trwałych lub kosztów prac rozwojowych sfinansowanych z tych źródeł; (...)

Art. 41 ust. 2. Przepis ust. 1 pkt 2 stosuje się odpowiednio do przyjętych nieodpłatnie, w tym także w drodze darowizny, środków trwałych w budowie, środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych.

Pytanie: Czy konieczne jest odstępstwo od wymogów ustawy, aby ująć środek trwały nabyty w cenie 1 zł w wartości początkowej innej niż 1zł (1 zł wynika z art. 31 ust. 1)?

Odpowiedź wraz z uzasadnieniem

Nie jest konieczne odstępstwo od Ustawy o rachunkowości, gdyż przekazana kwota jest symboliczna, co oznacza, że treścią transakcji jest darowizna. A zatem, na podstawie art. 4 ust. 2 oraz art. 28 ust. 2 w powiązaniu z art. 41 ust. 2 należy ująć środek trwały w wartości 20.000 zł oraz rozliczenia międzyokresowe przychodów w wysokości 19.999 zł. Tym niemniej, gdyby opłata była większa niż symboliczne 1 zł, wówczas może nie być zasadne odstąpienie od ujęcia tego składnika aktywów w cenie nabycia. Jest kwestią osądu ustalenie jaką kwotę należałoby uznać za większą niż symboliczną.

Przykład 3. Prezentacja kwot wpłaconych na podwyższenie kapitału zakładowego, przed dokonaniem rejestracji

Stan faktyczny

Wspólnicy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością podjęli uchwałę o podwyższeniu kapitału zakładowego o kwotę 1 mln zł. Kwota podwyższenia została wpłacona przez wspólników, natomiast podwyższenie kapitału zakładowego nie zostało zarejestrowane w rejestrze sądowym na dzień bilansowy.

Spółka wykazała w bilansie opłacony, lecz nie zarejestrowany kapitał zakładowy w odrębnej pozycji w ramach kapitału własnego, dodając dodatkową pozycję, której nie przewiduje układ bilansu zawarty w Załączniku nr 1 do ustawy. Dodana pozycja została nazwana „kapitał zakładowy opłacony lecz nie zarejestrowany”, natomiast jako kapitał zakładowy wykazano kapitał zarejestrowany w rejestrze sądowym.

Wymogi ustawy o rachunkowości

Art. 36 ust. 1 oraz 2 wskazuje, iż:

- kapitały (fundusze) własne ujmuje się w księgach rachunkowych z podziałem na ich rodzaje i według zasad określonych przepisami prawa, postanowieniami statutu lub umowy o utworzeniu jednostki.
- kapitał zakładowy spółek kapitałowych, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, towarzystw reasekuracji wzajemnej, fundusz udziałowy spółdzielni wykazuje się w wysokości określonej w umowie lub statucie i wpisanej w rejestrze sądowym.

Zgodnie z art. 46 ust. 5 pkt 1, bilans dla jednostek innych niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji powinien zawierać informacje w zakresie ustalonym w załączniku nr 1 do ustawy. Przy czym art. 50. 1 wskazuje, iż informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym mogą być wykazywane ze szczegółowością większą niż określona w załącznikach do ustawy, jeżeli wynika to z potrzeb lub specyfiki jednostki.

Z kolei Załącznik nr 1 do ustawy, wskazuje, iż bilans zawiera następujące pozycje kapitału własnego: Kapitał (fundusz) podstawowy, Kapitał (fundusz) zapasowy, Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny, Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe, Zysk (strata) z lat ubiegłych, Zysk (strata) netto, Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna).

Pytanie: *Czy konieczne jest odstępstwo od wymogów ustawy i wykazanie wpłaconych środków jako kapitał zakładowy? Czy jeżeli spółka zaprezentuje kwotę podwyższenia nie jako kapitał zakładowy, ale jako odrębną pozycję kapitałów, to czy stanowi to odstępstwo od przepisów ustawy, gdyż takiej pozycji nie przewiduje Załącznik nr 1 do ustawy?*

Odpowiedź wraz z uzasadnieniem

Nie jest konieczne odstępstwo od ustawy o rachunkowości, aby wykazać kapitał opłacony nie zarejestrowany w odrębnej pozycji bilansu, gdyż zgodnie z art. 50 ust. 1 informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym mogą być wykazywane ze szczegółowością większą niż określona w załącznikach do ustawy, jeżeli wynika to z potrzeb lub specyfiki jednostki. Ponieważ ustawa wskazuje, iż kapitał zakładowy wykazuje się w wysokości określonej w umowie lub statucie i wpisanej w rejestrze sądowym, w związku z tym Spółka nie mogła wykazać kapitału niezarejestrowanego jako „kapitał zakładowy”. Przepisy prawa oraz postanowienia umowy o utworzeniu jednostki nie wskazywały też, aby kapitał taki należało wykazać jako kapitał zapasowy lub rezerwowy. Ponieważ zawarty w załączniku do ustawy układ bilansu nie przewidywał odpowiedniej pozycji do wykazania kapitału zakładowego opłaconego a niezarejestrowanego, w związku z tym koniecznym było dodanie takiej pozycji, co nie stanowi odstępstwa od przepisów ustawy o rachunkowości.